

Marek Ciara
(Warszawa)

**MATERIAŁY MARCELEGO NENCKIEGO
(1847-1901)
(135)**

Wilhelm Marceli Nencki urodził się 15 stycznia 1847 roku w Boczkach w powiecie sieradzkim. Był synem Wilhelma właściciela ziemskiego i Katarzyny z Serwaczyńskich. W 1863 roku ukończył gimnazjum w Piotrkowie. W tymże roku wstąpił do oddziału powstańczego dowodzonego przez Józefa Oxińskiego. Po rozformowaniu oddziału aby uniknąć aresztowania wyjechał do Krakowa, gdzie w semestrze zimowym 1863/1864 studiował w Uniwersytecie Jagiellońskim na wydziale filozofii.

Zmuszony przez policję do wyjazdu z Galicji udał się w kwietniu 1864 roku do Jeny, gdzie na tamtejszym uniwersytecie studiował filologię porównawczą i sanskryt. Studia filologiczne kontynuował w latach 1865-1867 w uniwersytecie w Berlinie. W latach 1867-1870 w tymże uniwersytecie studiował na wydziale lekarskim. W 1870 roku ukończył studia i uzyskał doktorat przedstawiając pracę *Die Oxydation der aromatischen Verbindungen im Thierkörper*, (*Utlenianie ciał aromatycznych w organizmie zwierzęcym*, Kraków 1871).

Marceli Nencki w latach 1870-1872 pracował w laboratorium chemii organicznej w Akademii Przemysłowej w Berlinie pod kierunkiem Adolfa Baeyera. W latach 1872-1876 pracował w kierowanej przez Edwina Klebsa katedrze anatomii patologicznej w Uniwersytecie w Bernie, na stanowisku asystenta, następnie docenta chemii lekarskiej. W 1876 roku został profesorem nadzwyczajnym a w 1877 roku profesorem zwyczajnym, W tym samym roku objął kierownictwo utworzonej po raz pierwszy Katedry Chemii Lekarskiej w uniwersytecie w Bernie i związanego z nią laboratorium. W latach 1888-1891 w tymże uniwersytecie kierował również katedrą bakteriologii.

W 1891 roku został kierownikiem Zakładu Chemii w Instytucie Medycyny Eksperymentalnej w Petersburgu. Razem z nim do Petersburga udała się grupa jego uczniów i współpracowników z Berna, m. in. Nadieżda Sieber, Szymon Dzierzgowski i Martin Hahn. W 1892 wyjechał do Astrachania i Baku, biorąc udział w zwalczaniu epidemii cholery. Od 1895 roku brał udział w zwalczaniu epidemii księgosuszu bydła w Rosji.

Marceli Nencki był autorem około 170 publikacji naukowych, współodkrywcą podobieństwa strukturalnego chlorofilu i heminy, odkrywcą (w 1886 roku) nowego leku salolu, stosowanego do leczenia bakteryjnych zakażeń jelitowych.

Marceli Nencki był doktorem honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie, Towarzystwa Lekarskiego w Petersburgu, Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika we Lwowie, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Niemieckiego Towarzystwa Chemicznego.

W 1873 roku ożenił się z Marią Schultzen (primo voto von Brockenburg) i miał z nią syna Leona. Zmarł 14 października 1901 roku w Petersburgu. Zgodnie ze swą wolą został pochowany na Cmentarzu Ewangelicko - Reformowanym w Warszawie. Prace Marcelego Nenckiego kontynuowała Nadieżda Sieber, która przejęła po jego śmierci kierownictwo zakładu. Jej staraniem wydano drukiem wszystkie jego prace pt. *Opera omnia* (Braunschweig 1904).

W 1911 roku Zarząd Towarzystwa Naukowego Warszawskiego uchwalił powołanie Instytutu Biologii imienia Marcelego Nenckiego. Utworzenie placówki naukowej możliwe było dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Obecnie istnieje ona pod nazwą Instytut Biologii Doświadczalnej imienia Marcelego Nenckiego PAN.

W 1968 roku Biblioteka Narodowa przekazała do Archiwum Polskiej Akademii Nauk materiały Instytutu Biologii Doświadczalnej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W księdze nabytków materiały wpisano pod numerem 818. Wydzielono z nich spuściznę Marcelego Nenckiego.

Spuściznę uporządkował i opracował inwentarz Marek Ciara w 2017 roku. Inwentarz został opublikowany w numerze 58 Biuletynu Archiwum Polskiej Akademii Nauk (Warszawa 2017). W 2020 r. inwentarz został uzupełniony o 3 dodatkowe jednostki. Spuścizna zawiera materiały z lat 1864-1892. Materiały zespołu zostały podzielone na 6 zasadniczych grup zgodnie z zasadami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie. W grupie I znajdują się 3 jednostki archiwalne, w których znajdują się: fragment niedatowanego artykułu *Untersuchungen über die Harsaueregruppe*, tłumaczenia na język polski i niemiecki prac Jana Fryderyka Herbarta i Arystotelesa oraz notatki, wzory i obliczenia z chemii i medycyny. Materiały są niedatowane, z wyjątkiem tłumaczenia pracy Jana Fryderyka Herbarta z roku 1865.

W grupie II - znalazły się materiały działalności organizacyjno - naukowej i społecznej z lat 1864-1872 (jednostka 4): statut i terminarz posiedzeń Deutsche Chemische Gesellschaft w Berlinie do którego należał Marceli Nencki oraz materiały związane z działalnością w chorze studenckim w Jenie.

Materiały biograficzne w grupie III (jednostki 5-8) pochodzą z lat 1864-1870. Znajdują się tu: paszport, książeczka legitymacyjna, zaświadczenie meldunkowe, plan studiów na wydziale lekarskim w uniwersytecie w Berlinie, dyplom doktorski oraz notatki z okresu studiów.

Korespondencja wpływająca z lat 1866-1900 znajduje się w grupie IV w jednostce 9. Jednostka zawiera listy do Marcelego Nenckiego, m. in. od braci Adama i Leona Nenckich. i z Instytutu Patologii w Wiedniu.

W grupie V - zawierającej materiały osób obcych, w jednostce 10 znalazł się niedatowany wiersz *Narcose nieustalonego autora*. W grupie VI - załączniki (jednostki 11-14) znajdują się materiały z lat 1868-1902: opis wykładów z logiki, tekst reklamujący środek dezynfekcyjny i spis cen mikroskopów, oraz fotografie i fotokopie dotyczące pracy w Instytucie Medycyny Doświadczalnej w Petersburgu i korespondencji dotyczącej pogrzebu z zasobu Państwowego Archiwum Historycznego w Leningradzie.

W Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie spuściznie nadano sygnaturę 135. W wyszukiwarce [https:// szukajwarchiwach.pl](https://szukajwarchiwach.pl) zespół ma sygnaturę 302/595/0. Rozmiar spuścizny to 0,20 m. b. Inwentarz liczy 14 jednostek archiwalnych, uzupełnionych 1 aneksem.

Źródła i bibliografia

1. *Materiały Marcelego Nenckiego*, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, 135, j. 5
2. Kuźnicki L., *Nencki Marceli*, [w:] *Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polska odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno - przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, Warszawa 2015, tom III, s. 167-170
3. Sarnecki K., *Nencki Wilhelm Marceli*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław 1977, tom XXII/4, zeszyt 95, s. 671-674
4. www.nencki.gov.pl/historia

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

I. Materiały twórczości naukowej	1-3
II. Materiały działalności w towarzystwie naukowym i społecznej	4
III. Materiały biograficzne	5-8
IV. Korespondencja wpływająca	9
V. Materiały osób obcych	10
VI. Załączniki	11-14
Aneksy	1

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. *Untersuchungen über die Harsaueregruppe*
Artykuł, fragment
B. d., rkp., j. niem., l., k. 4
2. Johann Friedrich Herbart, *Jana Fryderyka Herbarta psychologiczne uwagi do nauki o tonach w 1811 roku po raz pierwszy wydane*
Arystoteles, *O duszy*
Tłumaczenia
1865-1866, b. d., rkp., j. łac., niem., pol., l., k. 80
3. Chemia, medycyna
Notatki, wzory, obliczenia
B. d., rkp., j., niem., pol., l., k. 81

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO - NAUKOWEJ I SPOŁECZNEJ

4. Deutsche Chemische Gesellschaft zu Berlin
Academische Gesang-Verein zu Jena
Statut, terminarz posiedzeń, program jubileuszu 60-lecia doktoratu prof. Augusta Bockh, dyplom członkostwa w chórze studenckim w Jenie, rachunki
1864-1872, druk., j. niem., l., k. 11

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

5. Dokumenty osobiste i dotyczące studiów
Książeczka legitymacyjna, paszport, Anmeldungs-Buch, Studienplan für Mediciner, dyplom doktorski, pokwitowanie, zaświadczenie dyrekcji szpitala
1865-1870, rkp., druk, j. niem., pol., ros., l., k. 26
6. Filologia, filozofia
Notatki z okresu studiów filologicznych i filozoficznych
1964-1865, b. d., rkp., j. niem., k. 136
7. Filologia, filozofia
Notatki z okresu studiów filologicznych i filozoficznych
1865-1866, b. d., rkp., j. niem., pol., k. 256
8. Chemia, medycyna
Notatki z okresu studiów na wydziale lekarskim w uniwersytecie w Berlinie
1869, b. d., rkp., j. franc., niem., k. 60

IV. KORESPONDENCJA WPLYWAJĄCA

9. Osoby i instytucja I-T
1866-1900, rkp., j. niem., pol., ros., l., k. 26, zob. aneks 1

V. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

10. *Narcose*

Wiersz nieustalonego autora
B. d., rkp., j. niem., l., k. 2

VI. ZAŁĄCZNIKI

11. *Übersicht der Vorträge über Logik*

Solveol und Solutol neue wasserlösliche mittel

Preiss Verzeichnis

Informacja o wykładach z logiki, tekst reklamujący środki dezynfekcyjne, spis cen
mikroskopów

1868-1869, b. d., druk, j., niem., l., k. 14

12. Marceli Nencki i pracownicy Instytutu Medycyny Doświadczalnej w Petersburgu

Fotografie portretowe M. N. i zbiorowe, spis fotografii

1891-1901, masz i fot. j. ang., pol., ros., l., kart. 5, fot. 9

13. Marceli Nencki, przebieg pracy w Instytucie Medycyny Doświadczalnej w Petersburgu

Fotokopie dokumentów z zasobu Państwowego Archiwum Historycznego w Leningradzie

1891-1898, j. łac., ros., l., fkp. 135

14. Marceli Nencki, przebieg pracy w Instytucie Medycyny Doświadczalnej w Petersburgu, pogrzeb

Fotokopie dokumentów z zasobu Państwowego Archiwum Historycznego w Leningradzie

1899-1902, j. franc., niem., ros., l., fkp. 64

ANEKS 1

J. 10. Osoby i instytucja I-T

Institut für allgemeine und experimentelle pathologie in Wien	1900	l. 1
Mizerski P.	1871	l. 1
Nencki Adam	1872	l..1
Nencki Leon	1872	l. 1
Nencki Marceli (wizytówka)	b. d.	l. 1
Nitsche Richard (wizytówka)	b. d.	l. 1
Olesiński (brak imienia)	1885	l. 1
Ponzio P.	1900	l. 1
Seitz Johannes	1868	l. 1
Trandelenberg A.	1866	l. 1
Nadawcy nieustaleni	1869-1900, b. d.	l. 4